

HUSZTI PÉTER**EMLEKPRÓBA****Szakmai ankét**

Régebben gyakran jártam anétkokra, ma már egyre ritkábban. Inkább soha. Régebben szórakoztatót a lajafolyás, a mellébeszélés. Ma már untat. Nincs mese, öregszem. Ugy vagyok a szakmai összejövetelekkel, mint a rossz krimikkel. Tudom a végét. Az utolsó izzó hangulatú ankét, amelyet igazán élveztem, s amely néhány váratlan fordulatot hozott, az a baráti beszélgetés volt, amelyet a „Mégis, kinek az elete” szerzőjének magyarországi látogatása alkalmából rendeztek.

A szerző néhány bemutatkozó szava után lassan megindultak a tökéletesen érdektelen kérdések. Hol mindenhol játszották eddig a drámát? Szerették-e? Értették-e? Azután egy igaztolt újsárigyő hölgy jelentkeztet és kissé hisztérikusan rikoltotta a szerző felé: — Mondja, Mr. Clark? Ha nem vagyok indiszkrét, mennyit kerestél az ezzel a drámájával? Mr. Clark némi gondolkodás után így felelt. — Asszonyom, ön indiszkrét!

Ez jó végszó volt. Feloldódott a hangulat. Elszabadultak az indulatok. Itthoni színházi problémákra terelődött a beszélgetés. Kötetlenül. Hogy hol tart ma a magyar színház? És miért tart ott? Ne haragudjon a kedves vendég, de talán pontosan az ilyen

jól megcsinált, világsikert arató darabok a fő bűnösök. Amelyeken a közönség elandalodik. Sir és nevet. Jól éri magát a színházban. Elfelejt a gondjait, bajait. Ahelyett, hogy jólbeszútnénk, felzárunk őket, szembeszútnénk önmagunkkal, vacak, hazug életükkel, rábeszútnénk az igazi bajokra. Lehet, hogy a szerző a fergegtes sikerű bemutatás után mást várt. Am felismerte, hogy darabjával, hírnevével és egyértelmű világsikerével darázsfej-szekerbe nyúlt. Majd hal-kan, egy kissé ironikus eszmejuttatásba kezdett: — Nálunk már körülbelül tíz évvel ezelőtt kirobbant ez a vita. A nézőket elvárászó, magába oldó és a nézőket sokkoló, elidegenítő színházról. Sajnos, vagy hála Istennek, a vita még ma sem dönt el. En nem foglalnék állást az önök problémájában, csupán elmondanék két történetet, amelyek annak idején Londonban közönséjg forogtak. Aztán ki-ki értsse, ahogy akarja.

Az első. Hónapokon át tartó éjszakai nyúló próbák után, közel a bemutatáshoz a nagyszerű rendezés elégedetlen volt. Egy

vesztes éjszakai próba után — néhány üveg whiskey társaságában — összehívta a közreműködőket.

— Hazudunk — mondja —, bujkálunk! Nem vagyunk színtéki! Ez így semmi! Tárjátok fel lelketek fenekét, a mocsarat. Valljátok be igaz vagy vélt bűneiteket. A féltelmeiteket! Adjátok ki magatokból a legremesebb, legkegyetlenebb, legfájdalmasabb emlékeiteket. Bátoratlanul belekezdett az egyik ügybuzgó fiatal színész:

— En néha álomban — szörnyű, de — az anyámmal közölök!

— Igen, ez az, tovább — mondja igaztattan a rendező.

— En meg — mondja az enyhén löféjú, szeplős színész lány — a bátyámmal vagdalom néha álomban borotválva miszlikbe és ebből a rémálomból, bármilyen szörnyen hangzik, jóleső erotikus borzongással riadok.

Sir Gielgud csöndben ült a félhomályos terem sarkában. Es önnék uram! — szólította meg az ősz hajú színészkirályt a mágnus rendező. — Önnék, ha szabad érdeklődnöm, mi a legremesebb, ami most itt hirtelen észbe jut?

— Nekem? — csücsörítettte el száját a színészfejedelem. — Nekem egy visszatérő rémálom van: Hogy pénteken bemutat!

A második történetecske is a nagy rendező nevéhez kötődik. Kemény, vesztélyesen politizáló, háborús drámára készülték az R. S. C-ben. A közönség pojjájába kívánták vágni az igazságot. Kiméletlenül. Kökevény előadás volt. A közönség azonban sehogy sem akarta magára venni. Ugy néztek, mint egy egyszerű előadás.

A rendező ekkor össztrombitálta a társulatot és velük együtt levonta a lejusító következtetést. Nem eléggé sokkoljuk őket. Es megszületett a kőzet elhatározás! A legközelebbi előadáson, ha a közönség ismét elégságn, részvétlenül, csöndben, „csupán” bámúlja az előadást, a főszereplő jöjjön előre, rántsa le a gatyáját, kapja elő a szerszámát — s hogy a sok „hölgye polgár” végre felébredjen is magához térjen —, vágja a pojjájukba sokkolóan a parabolisztikus kérdést:

— Figgyeljétek! Ti, akik itt nyugodtan szórakoztok, mondjátok meg, ha meritek, mi ez!

Mindjárt a masnapi előadáson mindez meg is történt. Sajnos azonban az első sorban egy sávaný, sokat próbált esztéta nő ült, aki a művész váratlan gesztusa után, a kérdésre némi vizsgáladás után így válaszolt:

— Ez kérem? Ez olyan, mint egy férfi némi szeró. Csak kisebb!

HUSZTI PÉTER**A festő Jágója**

Lehet, hogy lelkünk alja ilyen? Ilyen izzapos, morcosas? Bűnök bugyborékolnak ott lenn, valahol, irigység, gonoszság, rosszindulat? Csak erőszakosan rápakolunk mindent, iskolálkkal, évekkkel. Tudást, szeretetet, megértést. És ha felfordul minden, ha már nem érdemes többé féken tartani a mérgező gázokat, mert nincs miért, nincs kiért. Akkor mi lesz? Akkor menekülni kell a vulkán elől, a lélece alá elől? Akkor kezdődik mondjuk: Shakespeare Jágójának aljas, fekete története. Ahogy a szívedbe, agyadba, izmodba szövődnek, vésődnek a szavak, a mozdulatok, ahogy mondatonként cseperedik a szerep, a figura, úgy ragasztják, ácsolják, kopácsolják deszkánként vélece házait, a ciprusi kikötőt, úgy festik a műhelyekben hullámonként a tengert, sugaramként a napot és lassan körbenőnek a fák, a házak, a fények.

Az Othello díszlett Szinte Gábor képzelte, jaszette körénk, Velencét, a kikötőt, Ciprust. Az első díszletes próba, mint egy új lakásba költözés, tele igazolommal, ügyetlenkedéssel. Hojnáltól kötik a zsinórokat a lengő zászlókat, a dőzsepalota rajzolt ra-

csát, a kordinát, a hálósza-ba komor falait, a fogadóterem nyomasztó szőnyeget. Aztán felépítik Brabantio házát, a Marco oszlopot és kezdődhet a játék.

Ki tudja, hányadszor, ismét végignézem a nézőtéri sötétjéből ezt a furcsa szindarabot. A díszlet születését, és közben pereg bennem egy mozi. Messze tűnt szobák, fák, vizek, partok emlékei olvadnak egymásba.

Hányféle életet, házat, családot, pompát és nyomasztást hitettünk és hitünk már el ezen a színpadon. Most melegit csak igazán, messziről az Éjjeli menedékhely kemencéje! Ha nekivághatnám a hátamat, ha kuporoghatnék a tetején, ha gyömöszölhetném Pécsi Sanyi lapátkezét! Es ott a Sirdly-erdő, a dohányszagu, ápródot szobák, a huzattól püffös, nagy barna függönyök. És Móré püspök kerti háza, Tolnádn. Ide hallom a szekeret nyikorgását, a fáklyák sercegését, II. Lajos király halálba vonuló hadainak jajveszékését, a végtelen éjszakában bódító virágok közt.

És vigyorog messziről

EMLEKPRÓBA

egy napsugár. A Sosem lehet tudni inselkedő napsugara, amely besütött Valentine urfi kopott fogorvosi rendelőjébe, és amely elől gombaernyők alá menekültek a Marine szálló előkelő, felhúzott szeplős orrá vendégei. Itt hintáznak a lampionok, az esti bölcsek, akik tudják, hogy a szerelem nem olyan, nem lehet elbűjni előle. Pedig mi a szerelem? Semmi! Csak egy illatos kar simul a nyakad köré, finom forgás, egy leheletnyi csók és odébb perülnek a falak, valahol a parton pezsgő pukkan, a terazon konfetti szállingózik és csillog a víz. Ez a szerelem! Ennyi történet! Semmi! Csak megváltozott körülötted és benned minden! És még hány kis vild, kolostor, sziklás part, szükös diák-szoba, fagyos börtön, dermesztő trónterem, hányféle nap, mennyi vihar, ezernyi hangulat.

Kimerült voltam az Othello főpróbája után. Örültem, hogy este találok közünk Gáborral. Pedig féleke ilyenkor mindenkitől. Főleg azoktól, akik csak beszédülnek a főpróbára, nem is nézik végig, de kötelelességüknek érzik, hogy egy pár apróságot megjegyezzenek. Félek tőlük. Bűjök előlük. Most mégis jólesett a Pasarét fölötti csönd. A mély ke-

leti színek, a füstölök illata, a gyertyák fénye. Most nem zavart, hogy egy még nem létező előadásról, meg nem született szerepről beszélgettünk. Hogy napok múlva még a bemutató, s Gábor a gesztusaimról meddítált.

— Izgalmas Jágó lesz ez! — szolt utánam az éjszakába Szinte Gábor. Megfesteném egyszer.

Sokkal később, egy másik nyáron autóztam a Ferihegy felé, Gábor műtermébe. Modellt ülmi-álmi nem nagy mulatság, de gyakran kaptam szünetet, engedélyt bámeszkodásra, dumára. A paletta színei, a tárgyak valósága, a hűvös műtermen Gábor Ferenzéje, Rómája, Párizsa, Moszkvája, Erdélye kárpótot a „modellég” feszült-ségéért. Mire legközelebb kimentem, már durrogott az olajkályha. Megint lett. Elkészült a kép Jágó! Különös, felkavaró festmény. Fények, színek, indulatok, nyugtalan keserűség. Furcsa volt nézni. Magamat láttam, az én Jágómat. Mégis zavart valami. Ahogy a kép, az arcom ránk nézett. Megfagytam! Ahogy figyelt a kép. Hídegen, élesen, met szón. Ugrásra készen. Mint egy megvillanó kés.

Nem szívesen élnek ezzel a Jágóval, ezzel a festett Jágóval egy szobában. De még egy házban sem!

HUSZTI PÉTER

EMLEKPRÓBA

Barátság- dokumentumok

1.

Stráckoromban a könyv a karácsonyt jelentette, a téli szünetet, a havat. A fenyőfa alatt legelőször a csillagszóródíszes papírba csomagolt könyveket bontogattuk izgatottan. A vakációban aztán bújtam az új szerzeményeket, s a képzilet szárnyán repültem Nils Hoigerson vadludaiával, vágattam a sziklavár felé Old Shatterhand és Winnetou oldalán, hájzótam Abellel Amerikába és akkoriban kötöttem étreszólo barátságot Mauglival és Nyilas Mivel, Dobó katonáival és a kis herceggel, a Baradlay-füülkel és Berend Ivánnal. (Nem sejtettem, hogy húszvalahány év múlva a film jóvoltából személyes barátságba kerülök néhányukkal.)

A Rákóczi Gimnázium ebédőljébe a hatalmas tüzifalnak nem engedték be a napfényt, a csepasz körtélc állandóan égtek, és mindig ételszag volt. Mégis itt kezdtem értékelni, figyelni

a könyveket. Mikor már minden diák megebédelt, elcsitul az édenycsörgés, nagy rongyokkal megsikálták az asztalokat, az önképzőkör vette át a hatalmat. Ady és József Attila-sorok reppentek fel, verscímeken vitatkoztunk, szerkesztettük a műsorokat, az újságunkat, a könyvtáros-tanár hosszú sürke köpenyben újabb és újabb könyveket tett élénk, fiatal költők kötetben még nem olvasható verseit hozta kéziratban és olvasott velünk, míg a szigorú gondnok kulcsosörgetve nem jelezte, hogy a hivatalos időt örökké túlléptük.

A költőket, a verseket ebben az ebédőljében fedeztem fel magamnak, szép sorban, ahogy a könyvtáros elem rakosagata őket. Aki a versek titkait nyitotta velünk, a könyvtáros, hosszú sürke köpenyben, Kónya Lajos volt, a költő.

Hiába prédikálja Proust, hogy az írótak csak a könyvekből szabad iamernünk,

hiába tanítják ezt a bölcsék, mégis félteve örök egy-egy aláírást, egy-egy sort könyveimben, személyes találkozások emlékeit, barátságdokumentumokat.

Tersánszky Józsi Jenőtől még gimnáziumi éveimből, mikor a Kakukk Marcit olvastam ronggyá, Tamási Arontól abból az időből, mikor önképzőkörünkben összeállítást készítettünk Abel utazásaiból. Füst Milántól egy aranyozott kiadású IV. Henrik-kötetben, amely első hivatalos szinpadai fellépésemet jegyzi; Örkény Istvántól, akit nagyon szeretnék egyszer játszani, Juhász Feritől, Zelk Zoltántól, Kormos Pistától, Nagy Lászlótól, Vas Istvántól, akiket sokat mondatam és nagyon szeretek mondani.

Könyvtáram kincse Németh László életműszócraza-ta is, aktivel az Aruló, a Bodnárné és a Két Boltyai hozott össze, és Illyés Gyula komor zöld kötetes könyvei, amelyek segítéségkerón veszek újra és újra le a polcrol, és ugyanolyan élvezettel hallgatom őt a könyvekből, ahogy nagy ritkán hallgattam az életben.

Sütő Andrástól kaptam barátsággal a Nyugtalan vizeket, baráti kézfogással az Anyám könnyű álmat ígér című kedvencemet, és nagy felemelő bejegyzés-le az Istenek és falovacskák: „H. P.-nek az álom jogán-okán igaz egyetértésben és őszinte nagybarabcsúlással, S. A.” A Csillag a maglyán szinpadai bemutatóján kezembe nyomta friss drámakötetét, mint: szegény Servet Mihály legelő megszólaltatójának!

Mészöly Dezső! Shakespeare- és Shaw-szerepeim az ő nyelvén beszélnek. Így az „Esszék és asszók” Higgins professzornak érkezett a Pygmalion bemutatóján, a Retus nélkül című verseskötettel a Lóni tett lovagokra küldte Don Desiderio a költő, a hőbortos spanyol lovagnak, Don Armandónak, és a Shakespeare új tilkörben ragyogó fordításait és tanulmányait H. P.-nek forrón gratulálva elragadó Jágódához sőtét gaztettet büntetésül ezt a vastag kötetet M. D.

A kötetkező alkalommal olyan nagyszerű barát és játszóztárs kötetet veszem le a polcrol, mint Mándy Iván és Karinthy Ferenc.

HUSZTI PÉTER

EMLEKPRÓBA

W. SH.

A teremtés fele

Straford! Zöld pázsit, frissen fodrászott fű, szomorúfűzek, virágok, ladi-kok, nagyképu hattyúk, egy színház, egy templom, girbe-görbe utcák, amelyek járt, egy fekete-fehér favázás ház, amelyek születtek. Székek, ágyak, serpenyők, tollak, könyvek, amelyekről el akarjuk hinni, hát elhisszük, hogy mind, mind hozzá tartoznak. Egy városka, ahonnan elindult és ahová hazamenekült, és ahol véget ért egy élet.

Egy csoda!

Shakespeare's Country!
Shakespeare ország!

Igy hívják ma ezt a földet. Talán tudta, hogy a föld egy darabját majd róla nevezik el és persze színházat, fesztivált, társulatot. Talán tudta, hogy évszázadok múlva is legnagyobb izgalom lesz mindenhol a világon rendezőknek, színészeknek, közönségnek — öt játszani, öt hallani és látni. Talán tudta, ha meghal, nyugodtan temethetik a strafordai templom oltára elé, a főhelyre, nem kell többé háborgatni a sirt, nagyobbát, méltóbbat, királyibbát nem teremnek a századok. Talán tudta! De milyen élet lehetett az övé? Ha egy végig gondolt Shakespeare darab ekkora aj-

tót vág az életre, egy végigélt Shakespeare szerep ekkorát hasít belőlünk, mi lenne, ha minden tragédiáját, minden vígjátékát, minden sorsát végigküsztük volna? Uristen! Mekkora nyílma a szemünk!

Egy drámairól, aki mindent tudott a világról. A szerelemről, a barátságról, gyűlöletről, féltékenységről, vágyakról, álmokról, a politikáról és a hatalomról. Az ifjúságról, vénségről, fiúkról, lányokról, férfiakról, nőkről... rólunk. Egy költő, aki Petőfi Sándor szerint: a teremtés fele. Aki Shakespeare-ről gondolkodik, az életéről gondolkodik, s aki az életéről gondolkodik, önmagáról gondolkodik. Színész eszmésem pillanatán, színészi életem legfontosabb aílomásai vitathatatlani: Shakespeare-höz kötődnek. Már zöldfülü főiskolásként elkezdtem felelőtlenül cáccerködni a Mesterrel. A tenyérnyi gyakorlászinpada, a hályogkocács bátor-ságával költsoltam bele Macbeth önjízi történetébe: mint síheder Petrucchio találkoztam egy röpke jelenet erejéig egy nya-

kiglába makrancos csajjal és szinte még mutató Malvolióként illegetem-billegtem egy Vízkereszt jelenetben, amelyből húszéves fejemmel valószínűleg kukkot sem értettem. Harmadéves főiskolásként mint nagyképu „cselédkönyves” színész, estként fel-fel-tüntem a Madách Színház akkor hatalmasnak tűnő színpadán: Helsingör várában, a Téli regé és az Ahogy tetszik stílizált játékerén.

Szükséges-e a szerencse egy tehetséges fiatal színész életében ahhoz, hogy jó színész legyen? Ostoba kérdés. Természetesen szükséges. Hogy aztán mit jelent a szerencse, az már fogas kérdés. Talán a legnagyobb szerepe abban van, hogy kit hívó vet a sorsa. Melyik kontinensre, melyik országba, mekkora városba, milyen színházba. Kikkel találkozik a kezdetkezdetén. Milyen játszótársakkal, költőkkel, rendezőkkel? Milyen szerepekkel! Nem akarok hátalán lenni tünémenyes játszó-társaimmal, mestereimmel és tanítványaimmal, a sergelyi ezerszínű sárbbő-napsugárból gyúrt figura-val, akiknek a bőrébe bújtam, s akik a bőromben bújtak, de kétségtelen, hogy legfelkavaróbb találkozásaim Shakespeare mester szerepeihez kötőd-

nek. Velük jártam be a legmerekedekebb, legfélelmetesebb utakat, tőlük tudtam meg legtöbbet az életről, általuk kezdtem megismer-ni magamat. Velük gyötörtém, kilnódtam legtöbbet, velük zuhantam a legmélyebbre, velük szálltam a legmagasabbra.

Fájdalmas, különös, kegyetlen komédia fókuszába kerültem amikor újra találkoztam Petrucchióval, aki az agymosás legmodernebb technikájával programozza át Makrancos Katá személyiségét. S kicsoda gazdag, titkokkal, keserűséggel telj történet a „Vízkereszt”, amely az önfelédit visongó röhgöset, a költő egy varázsütésére, pillanat alatt dermedt csónáé várrásolja, s milyen varázslatos, esendő és imádni való egyike legkedvesebb „szerp-barátom”, a barátság, szeretet után veszködő, keserűségét borba, sörbe, pálinkába, duhaj marhaskodásba öö böffen Tóbi úr! Hamlet és Jágó! Eg és föld! Hatalmas, eget-földet rázó történetek, döbbenetes sorok, amelyekhez néha veszedelmesen közel kerültem. Mint ahogy kiforgott magamból, átdubürgött rajtam, önvizsgálatra készített az örültelesen bölcsésé váló, megokosodó, szenvedésében emberré váló Lear király egyetlen története is.

HUSZTI PÉTER**W. SH. A terem-
tés felé**

Bármilyen hihetetlen, tizenhét év messzeségéből is tisztán hallom a bugyborékoló nevetést, a feldübörgő tapsokat, a harsogó röhögést és a hirtelen zavart csendet, amely százötven estén kísérte végig a Lóvát tett lovagok történetét, és ma is átjárja testemet és lelkemet az a megbocszató, élénző, bizsergető szerzetetáram, amely – a szerelméért újra és újra csatába induló – Don Adriano de Armado lovagom, az „őrült spanyol” felé áradt, estéről estére a nézőtér sötétjéből.

Közhely, most mégis – különösen Shakespearé kapcsán – fontosnak tartom elismételni, hogy a színész a közönségtől van. Nekik játszunk, velük játszunk, értük játszunk, és ami talán ennél is fontosabb, gyakran helyettük játszunk. Shakespearé-t nem is lehet a közönség részvevő jelenléte nélkül játszani. Egy élő, lélegző előadászó nélkülözhetetlen a játék előtti várakozó szibonca, a sírás, a nevetés, a taps, a csend. Az együttjátszás cinkos öröme. Hála Istennek, nyitott kapukat döngettek, mert a mi közönségünk szemtelenül, de tehetségesen

megközelítésekre sarkallta a budapesti és vidéki rendezőket, színészeket, William mestert egyszerűen ellopta, s mint az egyik legnépszerűbb „magyar” színpadi szerzőt, lovaggá ütötte és a színpad társadalmi rendszerektől, politikai eszélyarástól, divaktól, izmusoktól független, örökös uralkodójává koronázta.

Vérbeli színházi embernek tudnia kell, hogy aki shakespearei vígjátékhoz nyúl, nagy jába vágja a fejszéjét. Eltveszélyes utazásra indul. A rejtélyek, titkok, orchideák és kigyóféleképek dzsungelébe. Mert milyenek is Shakespeare vígjátékai? Ha erre a költői kérdésre egyáltalán válaszolni merünk: légiések, édesek, éteriek. Tele mámoros poézissal, virtuóz szellemességgel, költészettel, lebegéssel. Ugyanakkor nagyon is földiek. Vaskos humorral, rüfütöttséggel, dísznósággal, trágársággal, fülledtséggel, lucskos erotikával, felferjert vadossággal. A nemek parviadalának kegyetlen olimpiai színi. Nem lehet nem észrevenni, hogy a látószög habkőnyű, bugyborékoló

döntött. Bátor-
ságra, új
és új elő-
adásokra,
mérész
vígjátékokban a felszabadság bővelében hogy szabadul el a pokol. A komédiák napuagyas tájain sűrű izzapos kénkőszagú források, kaotikus, veszedelmes ösztönök törnek fel és a mérges gázok hatására drámai módon hullanak le a csírcsáré ruhadarabok, a kipiroslt arcon megtörnek a mosolyok, a szerelemtől és nehéz szeszektől csatagos pofákra kegyetlenül ráfagyunk a vigyorok. Kiderül, s méltó helyére kerül az álknokság, a hazugság, a képmutatás. Lelepleződik a nagyképszerűség, az önteltség, a hülyeség.

Ez a keserűség izgatott mindig is Shakespeare vígjátékaiban. Gondolataim – akár Demetriust, akár Petruciot, akár Böffen Tóbiást játszottam – mindig akörül kószáltak, hogy William mester valszínűleg veszedélyesen sokat tud ró-
lunk. Talán többet, mint kellene! Ennyit nem szeretünk tudni magunkról. Ennyi önismeretet talán nem is bírnak elviselni.

A készlődés heteiben meglepett, hogy mennyi tartózkodó, néha kifejezetten elutasító tanulmány jelent meg a Lóvát tett lovagokról. Csak úgy ropkédtek a letaglózó ítéletek: bravurosan rossz darab! Csupa fikció és

dikció! Tömény literatúra! Mozgalmas nagy semmi. Csupán Biron kapott némi felmentést, aki szegrl-veg-ről mégiscsak Petrucchio és Mercutio távoli rokona, akiből Benedetto is lehetett volna, akinek szelleme Harry hercegen, sőt a dán királyfiban is visszacsillan majd. Az én ügyefogyott Armado lovagom – az általam olvasott tanulmányokban – egy jó szót sem kapott senkitől.

Talán éppen ezért kezdett még jobban izgatni, ezért keltem a pártjárda még nagyobb lelkesedéssel, sőt talán éppen Armado hatására született meg egyik vesszőparipám. A mi hitvátsunk – le merjem-e írni? – néha közel áll a védőüggyed hivatásához, mert minden lehetetlen alak is valamilyen belső rend szerint cselekszik. Minden figurának saját igazsága van, és ezt az igazságot nekünk teljes hitünkkel, minden tehetségünkkel az utolsó pillanattig vállalni kell. Sőt, körm-szakadtáig harcolni kell néha hamis igazságokért is. Azonosulni néha a bűnrel is. Veszedélyes játék ez! Hányszor kerültem később egy-egy ilyen veszedélyes játék miatt a „vaddlottak padjára”, kínos, szlette kimagyarázhatatlan helyzetekbe.